

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (Statements and problematic of the problems)

ร่องรอยเมืองโบราณริมแม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสุพรรณบุรี กระตุ้นให้นักวิชาการหลายท่านทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของเมืองโบราณนี้ จนเป็นที่ยอมรับกันว่าเมืองโบราณที่จังหวัดสุพรรณบุรี คือ เมืองสุพรรณภูมิที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

หนึ่งในหลักฐานที่พบเป็นจำนวนมากในบริเวณสองฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี คือ เศษภาชนะดินเผาที่กระจายตัวตามผิวดินนับหมื่นชิ้น¹ บางชิ้นตกแต่งด้วยลวดลายกดประทับที่มีเอกลักษณ์ทำเป็น รูปบุคคล รูปสัตว์ และลวดลายประยุกต์ต่างๆ รูปแบบลายที่เด่นมาก คือ การทำลวดลายคล้ายภาพเล่าเรื่องในช่องสี่เหลี่ยมแบบต่อเนื่องกันที่แสดงรูปบุคคลและสัตว์ไว้ภายใน ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 นายจารึก วิไลแก้วจึงทำการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณเตาเผาจำนวน 10 เตา ริมสองฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี ณ บ้านบางปูน ตำบลพิหารแดง อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี²

ผลการขุดค้นโดยใช้รูปแบบทางศิลปะมาเป็นหลักในการกำหนดอายุพบว่า แหล่งเตานี้ น่าจะมีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 ก่อนสมัยอยุธยาตอนต้น³ เพราะเมื่อเปรียบเทียบลายรูปภาพเล่าเรื่องรูปบุคคลและสัตว์ในช่องสี่เหลี่ยมแบบต่อเนื่องแล้ว เห็นว่าพัฒนาจากลวดลายรูป

¹ จากการสำรวจของจารึก วิไลแก้วเมื่อปีพ.ศ. 2529 พบเศษเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่ ตำบลพิหารแดง โขทัยพระยา และสนามชัย ดูรายละเอียดจาก จารึก วิไลแก้ว “แหล่งเตาเผาเครื่องถ้วย 2 ฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี,” **ศิลปวัฒนธรรม**, 7, 7 (พฤษภาคม 2529) : 81 นอกจากนี้ จากการสำรวจโดยผู้วิจัยในราว เดือนธันวาคม พ.ศ. 2547 ที่จังหวัดสุพรรณบุรี ยังคงพบเศษภาชนะเครื่องถ้วยแหล่งเตาสุพรรณบุรีอยู่ตามผิวดินโดยทั่วไปบริเวณริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี

² จารึก วิไลแก้ว, **แหล่งเตาบ้านบางปูน** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531), 10.

³ จารึก วิไลแก้ว, “วัวและคันไถ แรกนาขวัญ ที่สุพรรณบุรี สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา,”

ศิลปวัฒนธรรม, 7, 7 (พฤษภาคม 2529) : 67.

ช่องสี่เหลี่ยมแบบต่อเนื่องในสมัยทวารวดี ผสมผสานกับอิทธิพลศิลปะเขมรที่แสดงให้เห็นเด่นชัดบนเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับรูปบุคคล รวมถึงการแสดงเรื่องราวที่อาจเปรียบเทียบกับภาพสลักที่ระเบียงนครวัด นอกจากนี้ยังเน้นประเด็นการตีความหมายของลวดลายเป็นหลัก โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับภาพเล่าเรื่อง เช่น ลวดลายรูปบุคคลเทียมคันทันไถ้วแสดงภาพพระราชพิธีแรกนาขวัญ หรือรูปบุคคลและช้างที่แสดงพระราชพิธีคล้องช้าง เป็นต้น⁴

หลักฐานเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาสุพรรณบุรีปรากฏในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันตามแหล่งต่างๆ เช่น ที่จังหวัดลพบุรีลงไปจนถึงนครศรีธรรมราช⁵ รวมถึงในแหล่งเรือโบราณในอ่าวไทยในเรือรางเกวียน และเรือสีซัง 2 ซึ่งทำการสำรวจในปี พ.ศ. 2521-2524 และ พ.ศ. 2526-2530 ตามลำดับ⁶

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁴ อ่านรายละเอียดได้จาก จารึก วิไลแก้ว, แหล่งเตาบ้านบางปูน, 31-58.

⁵ รายงานเป็นผลการสำรวจเบื้องต้น ไว้พร้อมภาพตัวอย่างเศษภาชนะแหล่งเตาสุพรรณบุรีที่มีลวดลายประดับอยู่ ค้นพบที่บริเวณบ้านดีลัง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ดูเพิ่มเติมใน พรชัย สุจิตต์, “ภาชนะดินเผาที่บ้านบางปูนและบ้านประสาธน์,” เมืองโบราณ, 10, 1 (มกราคม – มีนาคม 2527) : 152-153.

⁶ สายันต์ ไพเราะญจิตร, เครื่องถ้วยจากแหล่งโบราณคดีใต้น้ำในอ่าวไทย, เอกสารคำสอนสำหรับวิชา 317 430 เครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย ภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2543 ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 61-63. (ขาดสำเนา) และ สายันต์ ไพเราะญจิตรและคณะ, “งานโบราณคดีใต้น้ำในประเทศไทย”, โบราณคดีสีคราม (กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2531), และ สายันต์ ไพเราะญจิตรและคณะ, โบราณคดีสีคราม 2 : เครื่องถ้วยจากทะเล (กรุงเทพฯ : โครงการโบราณคดีใต้น้ำ ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2532), 41-42.

ต่อมาในปีพ.ศ. 2542 สายันต์ ไพเราะญจิติร์ร่วมกับสุภมาศ ดวงสกุล ทำการขุดค้นที่แหล่งเตาบ้านบางปูนอีกครั้ง โดยแสดงความเห็นว่า ผลการขุดค้นครั้งแรกของนายจารึกที่กำหนดอายุแหล่งเตาสุพรรณบุรีจากการเปรียบเทียบรูปแบบทางศิลปกรรมเพียงอย่างเดียว ไม่มีการเก็บตัวอย่างวัตถุมาใช้ในการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ที่ให้ค่าอายุแน่นอน (absolute dating) และไม่มี การจัดลำดับชั้นทับถมตามอายุสมัยที่พบในการขุดค้น จึงก่อให้เกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับผลการกำหนดอายุแหล่งเตา⁷

สายันต์และคณะขุดค้นแหล่งเตาครั้งใหม่ โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์มาช่วยในการกำหนดอายุด้วยคาร์บอน-14⁸ ให้ผลสรุปต่างไปว่า แหล่งเตานี้เริ่มผลิตมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องถึงพุทธศตวรรษที่ 20-21 แต่ในประเด็นที่เกี่ยวกับรูปแบบลวดลายนั้นตอบรับกับความเห็นเดิมว่า ลวดลายเหล่านี้เป็นการผสมผสานรูปแบบศิลปะทวารวดีและเขมรเข้าด้วยกัน⁹

การขุดค้นทางโบราณคดีทั้งสองครั้งก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงในการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งเตาแห่งนี้ จนเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาบ้านบางปูน จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า เครื่องถ้วยสุพรรณบุรี อันจะเป็นคำที่ใช้เรียกเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาสุพรรณบุรีต่อไปในการศึกษานี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

⁷ สายันต์ ไพเราะญจิติร์และสุภมาศ ดวงสกุล, “แหล่งเตาสุพรรณบุรีที่บ้านบางปูน : หลักฐานและความรู้ใหม่,” เอกสารในโครงการสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดีเมืองสุพรรณบุรี เรื่อง จากทวารวดีถึงสุพรรณภูมิ : หลักฐานและข้อมูลใหม่ทางโบราณคดี, จัดโดย สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2 สุพรรณบุรี สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร วันที่ 16-17 กันยายน พ.ศ. 2542, 79-80. (อัดสำเนา)

⁸ กำหนดอายุด้วยคาร์บอน-14 จากตัวอย่างถ่านในแหล่งเตา พบว่าให้ค่าแปรผันสูง หรือที่เรียกว่าค่าบวก-ลบสูงถึง 200 ปี ทำให้ช่วงอายุค่อนข้างกว้างถึง 200-400 ปี จึงแก้ไขด้วยการพิจารณาเฉพาะค่าอายุที่เป็นกลาง คือค่าที่ไม่บวก-ลบ และนำมาวิเคราะห์ร่วมกับการขุดค้นในชั้นทับถมต่าง ๆ อ่านรายละเอียดได้จาก สายันต์ ไพเราะญจิติร์และสุภมาศ ดวงสกุล, “แหล่งเตาสุพรรณบุรีที่บ้านบางปูน : หลักฐานและความรู้ใหม่,” 81-84.

⁹ เรื่องเดียวกัน.

การศึกษาทางโบราณคดีทั้งสองครั้งช่วยผลักดันให้เครื่องถ้วยสุพรรณบุรีมีบทบาทมากขึ้น ในการมาช่วยกำหนดอายุในงานด้านโบราณคดีในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะที่แหล่งขุดค้นทางโบราณคดีต่างๆ ในประเทศรวมทั้งที่พบในต่างประเทศ เช่น แหล่งเรือหลายแหล่งในประเทศมาเลเซียที่พบตั้งแต่ พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา¹⁰ และที่แหล่งเรือ Phu Quoc ประเทศเวียดนาม ในปี พ.ศ. 2542¹¹ ซึ่งในทางกลับกันนั้น การขุดค้นทางโบราณคดีเหล่านี้เผยหลักฐานและข้อมูลใหม่ที่มีความสำคัญเกี่ยวกับเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี ที่เอื้อประโยชน์ในการศึกษาทบทวนแหล่งเตาใหม่นี้

แม้หลักฐานที่แสดงลวดลายเฉพาะตัวของเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจะด้อยในเชิงปริมาณ แต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ลวดลายเหล่านี้มีความสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจว่า หากได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอีกครั้ง ในรูปแบบที่อิงการวิเคราะห์งานศึกษาของนักวิชาการสองท่านข้างต้น ร่วมกับการศึกษารูปแบบลวดลายในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ มาวิเคราะห์ร่วมกับหลักฐานใหม่ที่เกี่ยวข้อ อาจก่อให้เกิดประโยชน์ทางตรงเกี่ยวกับการศึกษาเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีในเชิงโบราณคดี รวมถึงประโยชน์ทางอ้อมทางประวัติศาสตร์และสังคม ที่ช่วยสะท้อนตัวตนที่ชัดเจนขึ้นของกลุ่มชนริมฝั่งแม่น้ำสุพรรณบุรี ผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์อารยธรรมในอดีต ณ บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยในปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

2. ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา (Goal and objective)

1. วิเคราะห์การศึกษาที่ผ่านมาของนักวิชาการสองกลุ่ม คือ กลุ่มนายจารึก วิไลแก้ว และกลุ่มนายสายันต์ ไพเราะญจิตร เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ จากนั้นนำมาเป็นพื้นฐานในการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี

2. นำผลการศึกษาวิเคราะห์ข้างต้น มาเป็นรากฐานในการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นด้านรูปแบบศิลปะ โดยศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของลวดลายกับงานศิลปกรรมอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กัน เช่น ลวดลายปูนปั้นบนงานสถาปัตยกรรม และ งานประติมากรรม เป็นต้น เพื่อหาแนวทางที่

¹⁰ Roxanna Brown and Sten Sjostrand, *Turiang : A Fourteenth Century Shipwreck in Southeast Asian Waters* (Los Angeles : Pacific Asia Museum, 2000), 37 และ Roxanna Brown and Sten Sjostrand, *Turiang : A 14th Century Chinese Shipwreck* [Online], accessed 8 January 2004. Available from <http://www.maritimeasia.ws/turiang/index.html>.

¹¹ Warren Blake and Michael Flecker, "A Preliminary Survey of a South-East Asian Wreck, Phu Quoc Island, Vietnam", *The International Journal of National Archaeology* (1994) : 73-91.

เป็นไปได้ในการกำหนดอายุและการลำดับอายุ (การสร้างกาลานุกรม) และลำดับวิวัฒนาการของลวดลาย

3. วิเคราะห์และตีความลวดลายเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี ว่าสื่อความหมายและแนวคิดใด เพื่อค้นหาคตินิยมในการสร้างลวดลาย อันนำไปสู่ความเข้าใจถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ โดยอาศัยหลักฐานที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลด้านเอกสาร พงศาวดาร เป็นต้น

3. ประโยชน์ของการศึกษา (Contribution of the Study)

1. รวบรวม ประมวล และวิเคราะห์การศึกษาเกี่ยวกับเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีที่ผ่านมา รวมถึงการเก็บบันทึกข้อมูลและหลักฐานใหม่
2. เข้าใจถึงรูปแบบศิลปะของลวดลายรวมถึงความหมายของลวดลายในกรณีศึกษา
3. เข้าใจถึงบริบทอื่น ๆ ของชุมชนในช่วงเวลานั้น ที่สื่อผ่านลวดลายในกรณีศึกษา
4. เป็นข้อมูลเพื่อใช้ประกอบการศึกษาเกี่ยวกับจังหวัดสุพรรณบุรี สำหรับผู้ที่สนใจ

4. สมมุติฐานของการศึกษา (Hypothesis to be tested)

1. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านมาของนักวิชาการสองกลุ่มข้างต้น สามารถนำมาประมวลเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อกำหนดทิศทางการศึกษาลวดลายที่ปรากฏบนเครื่องถ้วยสุพรรณบุรี ว่าเกิดขึ้นเมื่อใดและมีวิวัฒนาการอย่างไร
2. การศึกษาลวดลายของเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ เช่น การนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับรูปแบบศิลปกรรมร่วมสมัยอื่นๆ เพื่อนำผลนำมาใช้ในการกำหนดอายุลวดลาย (Chronology of Motifs) และนำมาจัดลำดับวิวัฒนาการ (Development of Motifs' Styles) ตามที่หลักฐานเบื้องต้น อธิ เช่น การศึกษาเปรียบเทียบลวดลายรูปกลีบบัว กับลวดลายปูนปั้นในงานสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น ที่ให้ผลกำหนดอายุได้ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 สมัยอยุธยาตอนต้นหลังการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว
3. ลวดลายบางกลุ่มของเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีอาจมีได้สร้างขึ้นเพื่อความสวยงามและการค้าเพียงด้านเดียว แต่อาจสร้างขึ้นเป็นพิเศษเพื่อบุคคลบางกลุ่ม และสื่อถึงคตินิยมบางประการรวมทั้งแสดงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในช่วงเวลานั้นด้วย

5. ขอบเขตของการศึกษา (Scope and delimitation of the study)

ศึกษาผลการศึกษาที่ผ่านมาเรื่องเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีเป็นหลัก ร่วมกับหลักฐานเครื่องถ้วยสุพรรณบุรีจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอื่นๆ

รวมถึงการศึกษาจากหลักฐานของเครื่องถ้วยที่ขุดค้นจากแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

6. ขั้นตอนการศึกษา (Process of the study)

1. เก็บข้อมูลเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารรวมถึงการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการศึกษาของนักวิชาการสองกลุ่มที่อ้างถึงในข้างต้น แล้วนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียด จากนั้นแสดงผลการวิเคราะห์ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยขั้นต่อไปในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ อันเป็นประเด็นหลักในวิทยานิพนธ์นี้

2. เก็บข้อมูลภาคสนามจากแหล่งเตาที่บ้านบางปูนและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สุพรรณบุรี รวมถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่าง ๆ และแหล่งโบราณคดีที่เกี่ยวข้องในจังหวัด ใกล้เคียง

3. ดำเนินการวิจัย โดยวิเคราะห์ผลการศึกษาที่ผ่านมาโดยละเอียด จากนั้นนำผลที่สรุปได้มาพัฒนาเป็นการศึกษาเรื่องลวดลายในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะอันเป็นประเด็นร่วมในการวิจัย ครั้งนี้เป็นลำดับต่อไป

4. ศึกษาลวดลายในเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ เปรียบเทียบลวดลายในกรณีศึกษา กับ ศิลปกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง และตีความหมายของลวดลาย ประมวลผลเพื่อสร้างกาลานุกรมและ ลำดับวิวัฒนาการของลวดลายหากหลักฐานเอื้ออำนวย

5. วิเคราะห์ผลการวิจัย ประมวลหลักฐานข้อมูลจากการศึกษาที่ผ่านมา ที่นำมาใช้ พัฒนาการวิจัยที่มาและวิวัฒนาการของลวดลายในกรณีศึกษา ตลอดจนความหมายที่สะท้อน ผ่านลวดลายในกรณีศึกษา

6. สรุปและเสนอผลงานการศึกษา

7. วิธีการศึกษา (Method of Study)

1. วิเคราะห์การศึกษาที่ผ่านมาอย่างละเอียด แล้วสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาใช้เป็น พื้นฐานในการศึกษาลวดลายของผู้วิจัยในขั้นตอนต่อไป

2. ศึกษาเปรียบเทียบกับศิลปกรรมแขนงอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาปัตยกรรม และ ประติมากรรม การกำหนดอายุลวดลายร่วมกับงานศิลปกรรมข้างต้น จัดลำดับวิวัฒนาการของ ลวดลาย

3. ตีความหมายของลวดลาย และการสะท้อนถึงบริบททางประวัติศาสตร์สังคม

4. วิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอข้อมูลและสรุปผล